PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 **Impact Factor –7,212**

KOREYS VA O‘ZBEK TILLARIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY-TIPOLOGIK TAHLILI VA ULARNI O‘QITISH METODIKASI

Alimardonova Muattar Azamat qizi
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Toshkent, O‘zbekiston
info@kiut.uz
https://doi.org/10.5281/zenodo.23660652

Annotatsiya. Ushbu maqolada koreys va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning qiyosiy-tipologik hamda lingvokulturologik xususiyatlari tadqiq etilgan. Ikki xalq dunyoqarashi, Konfutsiylik falsafasi hamda Sharq qadriyatining iboralar semantikasida aks etishi chog‘ishtirma metodlar yordamida tahlil qilingan. Maqolada somatik va konseptual frazeologizmlarning tillararo ekvivalentlik hamda muqobillik darajalari aniqlangan. Shuningdek olib borilgan tadqiqotlar asosida oliy ta’lim muassasalarida talabalarga koreys tili iboralarini o‘rgatish, til interferensiyasining oldini olish hamda talabalarning sotsiolingvistik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodik tavsiyalar va contextual mashqlar tizimi ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: frazeologik birliklar, qiyosiy-tipologik tahlil, koreys tili, o‘zbek tili, somatik frazeologizmlar, lingvokulturologiya, interferensiya, sotsiolingvistik kompetensiya, o‘qitish metodikasi.

СРАВНИТЕЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В КОРЕЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ И МЕТОДИКА ИХ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. В данной статье исследованы сравнительно-типологические и лингвокультурологические особенности фразеологических единиц в корейском и узбекском языках. С помощью сопоставительных методов проанализировано отражение мировоззрения двух народов, конфуцианской философии и восточных ценностей в семантике идиом. В статье определены уровни межъязыковой эквивалентности и альтернативности соматических и концептуальных фразеологизмов. Также на основе проведенных исследований разработаны инновационные методические рекомендации и система контекстуальных упражнений, направленные на обучение студентов корейским фразеологизмам в высших учебных заведениях, предотвращение языковой интерференции и развитие социолингвистической компетенции.

Ключевые слова: фразеологические единицы, сравнительно-типологический анализ, корейский язык, узбекский язык, соматические фразеологизмы, лингвокультурология, интерференция, социолингвистическая компетенция, методика обучения.

ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

COMPARATIVE-TYPOLOGICAL ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN KOREAN AND UZBEK LANGUAGES AND METHODOLOGY OF THEIR TEACHING

Abstract. This article examines the comparative-typological and linguoculturological features of phraseological units in the Korean and Uzbek languages. The reflection of the worldview of the two nations, Confucian philosophy, and Eastern values in the semantics of idioms is analyzed using contrastive methods. The article determines the levels of interlingual equivalence and alternativeness of somatic and conceptual phraseological units. Furthermore, based on the conducted research, innovative methodical recommendations and a system of contextual exercises aimed at teaching Korean idioms to university students, preventing language interference, and developing sociolinguistic competence have been developed.

Key words: phraseological units, comparative-typological analysis, Korean language, Uzbek language, somatic phraseology, linguoculturology, interference, sociolinguistic competence, teaching methodology.

Kirish

Globallashuv va xalqaro hamkorlik rivojlanib borayotgan bugungi davrda xorijiy tillarni, xususan, koreys tilini o‘qitish tizimini mazmunan yangilash muhim ahamiyat kasb etmoqda [14 b. 45]. Til o‘rganuvchilarning nafaqat grammatik va leksik bilimlarini, balki ularning sotsiolingvistik hamda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri bo‘lib hisoblanadi [11 b. 198]. Frazeologik birliklar har bir xalqning milliy-madaniy dunyoqarashini, tarixiy tajribasini va yashash tarzini o‘zida mujassam etgan eng boy lingvistik qatlamdir [12 b. 85].

Koreys va o‘zbek tillari strukturaviy jihatdan agglutinativ tillar oilasiga mansub bo‘lib, gapda so‘zlar tartibi va grammatik aloqa shakllarida ko‘plab o‘xshashliklarga ega bo‘lsa-da, ularning frazeologik tizimi o‘ziga xos lingvomadaniy kodlar asosida shakllangan [1 b. 12]. Ta’lim jarayonida iboralarning ma’nolarini chuqur anglamasdan, ularni shunchaki so‘zma-so‘z tarjima qilish talabalar nutqida salbiy til interferensiyasiga va uslubiy xatoliklarga olib keladi [16 b. 24]. Mazkur tadqiqot ishining maqsadi koreys va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlarni qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilish hamda olingan natijalar asosida oliy ta’lim muassasalarida ushbu birliklarni o‘qitishning samarali metodikasini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar

Tadqiqotning obyekti sifatida koreys va o‘zbek tillaridagi somatik (inson a’zolari nomlari ishtirok etgan) hamda konseptual frazeologik birliklar va oliy ta’lim muassasalarida xorijiy til muloqot darslarida ularni o‘qitish jarayoni olindi. Tadqiqotda qo‘yilgan vazifalarni hal etish uchun quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Chog‘ishtirma-qiyosiy tahlil metodi (ikki til tizimidagi iboralarning strukturaviy va semantik xususiyatlarini aniqlash);
- Komponentli tahlil metodi (ibora tarkibidagi so‘zlarning ko‘chma ma’no hosil qilishdagi o‘rnini o‘rganish);

- Lingvokulturologik va konseptual tahlil (iboralar ortidagi milliy-madaniy va falsafiy asoslarni ochib berish);
- Pedagogik eksperiment va o‘quvchilar nutqini statistik tahlil qilish metodlari.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili

Frazeologik birliklarning tabiati va ularning tillar tizimidagi o‘rni jahon va milliy tilshunosligida keng tadqiq etilgan. O‘zbek tilshunosligida Sh.Rahmatullayev, B.Yo‘ldoshev va A.Mamatovlar frazeologizmlarning semantik va konseptual modellarini ishlab chiqqanlar [4 b. 92]. Koreys sharqshunosligida esa tillarni chog‘ishtirma-tipologik tadqiq etish masalalari D.M. Qulmatov va M.V. Gluxova kabi olimlarning ishlarida o‘z aksini topgan [1 b. 18].

Tillarni qiyosiy o‘rganish va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish masalalari xalqaro miqyosda pedagogik jihatdan chuqur asoslab berilgan [13 b. 312]. Sh.Sh. Olimov o‘z ilmiy ishlarida ta’lim samaradorligini oshirishda fanlararo va tillararo integratsiyaning ahamiyati yuqori ekanligini ta’kidlaydi [5 b. 75]. Mazkur yondashuv koreys tili darslarida o‘zbek tili frazeologik bazasidan tayanch vosita sifatida foydalanish metodologiyasiga ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Muhokama

Koreys va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlar qiyoslanganda, ularning shakllanishida xalqlarning yashash muhiti va falsafiy qarashlari yetakchi o‘rin tutishi ma’lum bo‘ldi. Koreys xalqining iboralari ko‘p hollarda Konfutsiylik ta’limotidagi ijtimoiy ierarxiya, an’anaviy guruch dehqonchiligi va dengiz madaniyati bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek iboralari chorvachilik, o‘tiroq dehqonchilik va islomiy qadriyatlar zaminida shakllangan [6 b. 120].

Ayniqsa, inson a’zolari (somatizmlar) ishtirok etgan iboralarda tillararo qiziqarli semantik farqlar ko‘zga tashlanadi. Masalan, koreys tilida quloq (귀) komponentli iboralar axborotni qabul qilish va boshqalarning gapiga quloq solish (koreyscha: 귀가 얇da – so‘zma-so‘z: qulog‘i yupqa, ma’nosi: kishi gapiga tez ishonuvchan) tushunchalarini ifodalaydi [2 b. 88]. O‘zbek tilida esa ushbu ma’noni ifodalash uchun ko‘proq "laqma" yoki "og‘zi bo‘sh" iboralari ishlatiladi. Yana bir misol, koreys tilidagi 고생 끝에 낙이 온다 (Mashaqqat oxirida rohat keladi) iborasi o‘zbek tilidagi Mehnatning tagi rohat yoki Sabr tagi sariq oltin maqol-iboralari bilan to‘liq funksional ekvivalentlikni hosil qiladi [15 b. 142].

Pedagogik muloqot jarayonida aniqlanishicha, talabalar xorijiy tildagi iborani o‘rganishda quyidagi uchta guruhga duch keladilar:

1. **To‘liq ekvivalentlar:** Ham shakli, ham ma’nosi mos keladigan iboralar [7 b. 54].
2. **Qisman ekvivalentlar (Analoglar):** Ma’nosi bir xil, ammo obrazli asosi boshqa bo‘lgan iboralar (masalan, koreyscha "tovuq terisi" – o‘zbekcha "etim uvishdi") [9 b. 110].
3. **Ekvivalentga ega bo‘lmagan birliklar:** Faqat o‘sha millat tarixiga xos bo‘lgan frazeologizmlar.

Ta’lim tizimida til interferensiyasini kamaytirish uchun darslarni faqat yodlash orqali emas, balki innovatsion contextual mashqlar va muammoli vaziyatli (Case-study) metodlar orqali tashkil etish zarur [10 b. 67].

Olingan natijalar va ularning tahlili

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan contextual va interfaol metodika asosida Toshkent Kimyo xalqaro universiteti koreys tili yo‘nalishi talabalari ishtirokida tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Eksperimental guruhlarda frazeologik birliklar qiyosiy-lingvokulturologik jadvallar, audio-vizual keyslar va vaziyatli muloqotlar yordamida o‘rgatildi. Nazorat guruhlarida esa darslikdagi an’anaviy lug‘at bilan ishlash usuli qo‘llanildi [3 b. 104].

Eksperiment yakunida talabalarning frazeologizmlarni nutqda to‘g‘ri qo‘llash va ularning kontekstdagi ko‘chma ma’nolarini aniqlash darajasi test topshiriqlari orqali tekshirildi. Natijalar quyidagi jadvalda umumlashtirildi:

1-jadval.

Tajriba-sinov ishlari yakunida talabalarning sotsiolingvistik bilim darajasi

Guruhlar	Talabalar soni	Yuqori daraja (%)	O‘rta daraja (%)	Qoniqarli daraja (%)	O‘rtacha o‘zlashtirish samaradorligi (%)
Tajriba guruhi	50	48%	38%	14%	**86%**
Nazorat guruhi	50	22%	46%	32%	**66%**

Jadval tahlilidan ko‘rinib turibdiki, chog‘ishtirma-innovatsion metodika qo‘llanilgan tajriba guruhidagi talabalarning iboralarni nutqda to‘g‘ri ishlatish ko‘rsatkichi 86% ni tashkil etdi. An’anaviy usulda o‘qitilgan nazorat guruhibada esa bu ko‘rsatkich 66% bo‘lib, tajriba guruhidan 20% ga past samaradorlik qayd etildi. Bu esa oliy ta’limda tillarni qiyosiy-tipologik aspektda o‘qitish metodikasining amaliy jihatdan yuqori samara berishini tasdiqlaydi [8 b. 215].

Xulosa

Olib borilgan ilmiy-metodik tadqiqot ishlari natijasida quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi:

1. Koreys va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarni chog‘ishtirma tadqiq etish talabalarning tilga oid lisoniy tafakkurini kengaytiradi va ularning madaniyatlararo muloqot madaniyatini yuksaltiradi.

2. Iboralarni o‘qitish jarayonida real hayotiy va madaniy kontekstlarni aks ettiruvchi smart-texnologiyalar hamda keyslardan foydalanish talabalarda salbiy lingvistik interferensiya xavfini keskin kamaytiradi [16 b. 28].

3. Ishlab chiqilgan qiyosiy-metodik mashqlar majmuasi oliy ta’lim muassasalarida xorijiy tillar va tarjima nazariyasi amaliyoti darslarining sifatini oshirish uchun amaliy manba bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Qulmatov, D. M. Koreys va o‘zbek tillarining qiyosiy-tipologik xususiyatlari. – Toshkent: Sharqshunoslik universiteti, 2020. – 145 b. [1 b. 18].
2. Gluxova, M. V. Lingvokulturologicheskiy analiz somaticheskix frazeologizmov koreyskogo yazыka. – Novosibirsk: Nauka, 2018. – 210 s. [2 b. 88].
3. Jumayev, M. E. Oliy ta’limda xorijiy tillarni o‘qitishning innovatsion didaktik vositalari. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2022. – 195 b. [3 b. 104].

4. Mamatov, A. E. O‘zbek tili frazeologiyasi tahlili va muammolari. – Toshkent: Fan, 2017. – 230 b. [4 b. 92].
5. Olimov, Sh. Sh., Sayfullaeva, N. Z. Pedagogik va metodik integratsiya asosida ta’lim samaradorligini oshirish // Pedagogika jurnali. – Buxoro, 2019. – № 3. – B. 71-82. [5 b. 75].
6. Rahmatullayev, Sh. O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 380 b. [6 b. 120].
7. Kim, Yong-Sook. A Contrastive Study of Korean and Turkic Idioms // Journal of Korean Language Education. – Seoul, 2019. – Vol. 30, No. 2. – P. 45-62. [7 b. 54].
8. Lee, Min-Ho. Cognitive approach to teaching phraseological units for foreign students // Korean Linguistics Quarterly. – 2021. – Vol. 45, No. 1. – P. 201-218. [8 b. 215].
9. Park, Ji-Won. Cultural codes in Korean somatic idioms // Journal of Cross-Cultural Studies. – 2020. – No. 18. – P. 95-112. [9 b. 110].
10. Saito, T. Contrastive phraseology and language interference in Asian languages // International Journal of Applied Linguistics. – 2017. – Vol. 23, No. 4. – P. 55-72. [10 b. 67].
11. Byram, M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – 224 p. [11 b. 198].
12. Fernando, C. Idioms and Idiomaticity. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 160 p. [12 b. 85].
13. Richards, J. C., Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p. [13 b. 312].
14. Granger, S., Meunier, F. Phraseology: An interdisciplinary perspective. – Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2008. – 448 p. [14 b. 45].
15. Gibbs, R. W. Idiomaticity and human cognition // Cognitive Linguistics. – 2015. – Vol. 26, No. 3. – P. 135-154. [15 b. 142].
16. Ellis, R. The Study of Second Language Acquisition. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 1042 p. [16 b. 24].